

ÇAĞDAŞ TÜRK RESMİNE GÖRSEL OKURYAZARLIK BAĞLAMINDA YÖNTEMBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM*

A METHODOLOGICAL APPROACH STUDY TO CONTEMPORARY TURKISH PAINTING IN THE CONTEXT OF VISUAL LITERACY

 Murat Nezir **, Mustafa Işık ***

Öz

Görsel okuryazarlık, temelinde gündelik yaşamdan sosyal medyaya, grafik, şema ve tasarımlardan sanata kadar her türlü görüntünün öğrenilmesi, yorumlanması, açıklanması ve doğru biçimde aktarılması için imgeler, semboller, simgeler ve biçimlerle ilgilenen uzmanlık alanıdır. Diğer taraftan görsel okuryazarlık, endüstri ve teknolojiyle gelişen sosyal medya sisteminin oluşturduğu yeni görsel dilin hızla çoğalması sonucu ortaya çıkan görüntü enformasyonunun öğrenilmesinde ve belirlenmesinde bir ihtiyaç haline gelmiştir. Görsel dili tanımlamak ve anlatımını sağlamak amacıyla kendini yapılandıran görsel okuryazarlık, bireyin yaşamında gördüğü her imgeye ya da nesnel iletilere karşı bir tür öğrenme, düşünme ve algılama modeli sunmaktadır. Sanat eserlerindeki sunulan görüntülere yönelik bir algılama ve düşünme yöntemi geliştirmeye çalışan bu alan, sanatçının aktarmak istediği iletileri çok boyutlu disiplinlerden oluşan bir çözümleme getirmektedir. Dijital dünyanın hızlı bir şekilde gelişmesi bir dönüşüm çağının gereksinimini beraberinde getirerek, güçlü bir iletişimde görsel okuryazarlık önemli bir yer alacaktır. Bu çalışmada görsel okuryazarlık ve yöntembilimsel yaklaşım yöntemi ele alınmış ve Çağdaş Türk ressamından Fikret Otyam'ın eserlerinden örnek çözümlenmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Görsel Okuryazarlık, Sanat Eseri, Görsel Dil.

Abstract

Visual literacy is an area of expertise that deals with images, symbols, icons and forms in order to learn, interpret, explain and correctly convey all kinds of images from daily life to social media, from graphics, diagrams and designs to art. On the other hand, visual literacy has become a need in learning and determining the image information that has emerged as a result of the rapid proliferation of the new visual language created by the social media system that has developed with industry and technology. Visual literacy, which structures itself in order to define and express the visual language, offers a type of learning, thinking and perception model against every image or objective message that the individual sees in his/her life. This field, which tries to develop a perception and thinking method for the images presented in the works of art, brings an analysis consisting of multidimensional disciplines for the messages and subjects that the artist wants to convey. The rapid development of the digital world brings with it the need for a transformation age, and visual literacy will have an important place in strong communication. In this study,

---

Araştırma Makalesi / Research Article

Başvuru tarihi / Received: 09 Mayıs 2024- Kabul tarihi / Accepted: 10 Ağustos 2024

*Bu çalışma "Görsel Okuryazarlık Bağlamında Çağdaş Türk Resmine Yöntembilimsel Bir Yaklaşım" adlı sanatta yeterlilik tezinden üretilmiştir.

**Sanatta Yeterlilik Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, muratnezirart@gmail.com
İstanbul/TÜRKİYE.

***Doç.Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Grafik Bölümü, bymustafaisik@gmail.com,
İstanbul/TÜRKİYE.

visual literacy and methodological approach methods were discussed and sample analyses were made from the works of Fikret Otyam, one of the contemporary Turkish painters.

Keywords: Visual Literacy, Work of Art, Visual Language.

1. Giriş

1960 yıllarda eğitim ve medya alanında üretilen imgelerin ve görsel sunumların anlam ve içerik olarak araştırılması ve analizine dair gündeme gelen görsel okuryazarlık alanı reklam, medya, eğitim gibi gündelik yaşamdan sanata kadar çok farklı disiplin alanlarını kapsamaktadır. Günümüzde görsel okuryazarlık alanının kapsamı, uluslararası düzeyde tartışılmakta ve araştırmacılar tarafından sunulan yeni bilimsel veriler ile konunun önemi her geçen gün genişlemektedir. “Uluslararası Görsel Okuryazarlık Derneği” (IVLA-International Visual Literacy Association)’na göre “Görsel okuryazarlık” tanımı kısaca, John Debes’in 1969 yılında önermiş olduğu “görsel imgeleri anlamlandırma, okuma ve benzeri biçimde ifade oluşturma gücü olarak” onaylanmıştır (Heinich vd., 1989).

Görsel okuryazarlık görme, gördüğünü doğru yorumlama, ifade etme ya da görsel imgeler hakkında yeterli görüş edinebilme yeteneğinin gelişmesine yönelik belirli yöntemlerle ilerlemektedir. Görsel okuryazarlık yoluyla gördüğünü yorumlama ve anlamlandırma yeterliliği beraberinde duyuşsal algılarla da bütünleşerek geliştirilir. Genel açıdan sanat ve tasarımla ilgili bir kavram olan görsel okuryazarlık aynı zamanda çok daha geniş uygulamaları sahip bir eğitim yöntemidir. Bununla birlikte görsel imgelerle beraber dil, iletişim ve etkileşim ile ilgili metinsel bağlamları bir araya getiren bu alan medyadan sanata kadar fikir alışverişinde bulunan ve bireyin karmaşık dünyasını ifade etmesini sağlayan bir araçtır (http 1). Bu bağlamda, görsel okuryazarlık, insanın çevresinde ve yaşam alanında gördüklerini öğrenmesi, nesnelere ve imgelere anlam katma becerilerinin gelişmesi için temel bir eğitim yöntemi oluşturmaktadır.

Görsel okuryazarlığı gelişmiş bir birey, yaşam koşulları içinde doğal ya da yapay karşılaştığı ve gördüğü eylemlerin, objelerin, imgelerin, sembollerin anlamlarına inebildiği gibi onların gerçek ve gerçek olmayan yönlerinin ayırımına algılayabilmektedir. Görsel okuryazarlığın sağladığı yorumlama ve ifade yeterliliğinin yaratıcı boyutları ise, bireyin sahip olduğu diğer yetileriyle iletişim kurmasını sağlar ve bu yetiler kendini keşfetmesine olanak yaratır. Bu durumun

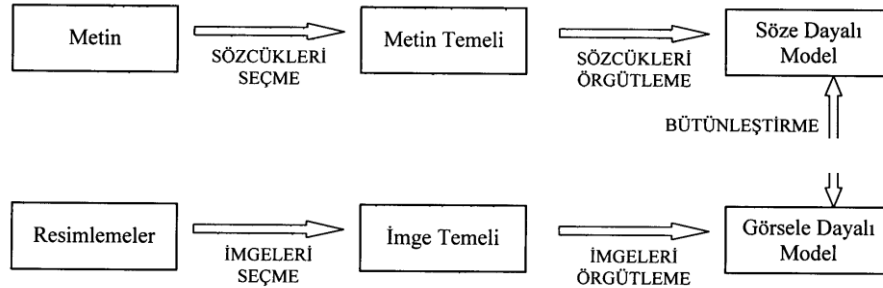
sanat alanında bir uzmanlık alanı haline gelmeye başlamasıyla birlikte görsel okuryazarlık eser analizlerinin yapılmasında güçlü bir yöntem sunmaktadır.

Görsel okuryazarlık sanat eserlerinin içeriğindeki anlam ve ifadeyi belirtmek için yeni uygulama yöntemlerinin belirlenmesi ve eser analizlerinin daha etkin olabilmesi için her geçen gün kendini geliştirmesi gereken bir alandır.

2. Görsel Okur Yazarlık Bağlamında Sanat Eseri Çözümleme Yöntemi

Dil ve metin üzerine yapılan aktarımlarla elde edilen bilgi ile görsel imgeler aracılığıyla bilginin aktarılması bellek açısından da farklı bir algılama biçimi (Tablo 1) yaratmaktadır. Bu açıdan, görsel okuryazarlık alanının sanat eserlerinin analizinde kullanılması bir öğrenme ve algılama modelidir. Görsel okuryazarlık, kendi başına sadece sanat eleştirisi veya kişisel eser betimleme biçimi değil daha çok gösterebilimsel tekniklerin ve farklı alanların bağlamlarıyla birlikte gerçekleştirilen analiz biçimidir. Eserin yapıldığı döneme ait tüm teknik, sosyolojik ve özgün yapılarını bir araya getirerek analitik bir yöntem sunan görsel okuryazarlık alanı, derin bir bakış akışıyla imgelerin ve kompozisyonun aktarmak istediği tüm anlatımlara bir çözümleme biçimi sunar. Böylece eserin imgeler ve biçimler arası sağladığı görsel iletişim araçlarının betimlemek ve aktarmak istedikleri bilgileri tanımlamak için bir yöntem oluşturur. Görsel okuryazarlık kavramı terminolojide çok yeni gözükse de aslında bu kavramın içerdiği olgular, oldukça geçmişe resim sanatının temel tasarım ilkelerine kadar uzanmaktadır (Parsa, 2007:125). Görsel düşünme, görsel öğrenme ve görsel iletişim süreçleriyle gerçekleşen öğretici model sanat eserlerinin doğru bir bakışla algılanması ve çözümünde kişiyi yetkinleştirir.

Tablo 1. Sözcük temelli öğrenme modeli ve görsel modelli öğrenme şeması (Alpan, 2008:92).

Sanat eserinde çözümleme sanat elemanları ve ilkeleri açısından nasıl düzenlendiğini ortaya koyduğu bir aşamadır (Balci, 2020:90). Görsel okuryazarlık açısından çözümleme, sanat

eserinin oluşturduğu atmosferin ve izleyicide yarattığı etkinin anlamını ortaya çıkarma ve doru bir betimleme aktarma durumudur. Braden ve Hortin'e (1982) göre; "görsel okuryazarlık imgeleri anlama ve etkin biçimde anlatım yeteneğidir. Bu yetenek imgeler üzerine düşünme, öğrenme ve açıklama süreçlerini içermektedir" (1982:41). İmgeler ve görsel öğelerle aracılığı ile bir düşünme ve algıla yöntemi yaratılmasına yardımcı olan görsel okuryazarlık yöntemi, eser hakkında bilgi edinme sürecini aşama aşama çözümlenmelerle yapılandırmaktadır. İlk aşamada eserin içeriğindeki İmgelerin doğrudan kavranması açık ve kolay biçimde gerçekleşmeyebilir. Çünkü görsel düşünme için imgelerin tanımlanmasında gerekli betimsel yapılandırmayı hazırlamak da kolay değildir (Hortin, 1994). Eseri temsil eden imge, figür, kompozisyon ve olay örgüleri gibi belli bir iletim aracıyla gerçekleşen görsel öğelerin oluşturduğu yöntem "kanal" adı verilir. Görsel okuryazar eseri kompozisyonu var eden biçimsel öğelerin oluşturduğu kanal üzerinden ilerleyerek çözümlenmenin kodlarını tespit eder. Çünkü alıcının sanatçının mesajını algılaması ve tanımlaması için, mesajın öğelerini kendi bilgi dağarcığında genişletmesi ve imge ile kodların yönlendirdiği bilgiye sahip olmalıdır (Tunalı, 2002). Dolayısıyla, görsel okuryazarlık yönteminin yapılması için öncelikle imgesel algılama ve anlamlandırma yetkinliği için uğraşılmalı ve farklı disiplinlerle ilişkiler kurulması gereği şüphe götürmemektedir. IVLA'nin uzun tartışmalar sonucunda birbirinden farklı alanların ilişkilerini de dikkate alarak uzlaşım getirdikleri bu kavram genel hatlarıyla şöyledir:

- "Bir insanın görme yeteneğini, görme ve diğer duyu organları ile bütünleştirerek geliştirmesi,
- Görsel imgelerle iletişimi yorumlama yeteneğinin öğrenilmesi ve görsel imgeler kullanarak mesaj oluşturulması,
- Sözlü dili görsel imgeye dönüştürme ve tam tersini yapabilme yeteneği,
- Görsel ortamda görsel bilgiyi değerlendirmek için araştırma yapabilme yeteneği" (Alpan, 2008:81).

Petterson (1993) aktardığı ana taslak açısından görsel okuryazarlık alanının sanat eserlerinin incelenmesi üzerine bir yöntem oluşturması öncelikle imge ve onun sahip olduğu temsil anlamlarının doğru bir analizde betimleme işleminin oluşumuyla ilgili bir yol izlemektedir. Diğer taraftan, doğru betimleme analizlerinin ortaya çıkması, imgelerin kurduğu iletişimin temsil

özelliklerine ilişkin göstergebilimsel alanda bir inceleme gerektirmektedir. Dolayısıyla, eserlerin analizi için yapılacak olan görsel okuryazarlık işleminde göstergebilimden sosyolojiye, psikolojiden algılama kuramlarına kadar belirli bir alt yapı hazırlığının oluşumu şarttır.

Alpan, Pettersson'ın yazmış olduğu "Görsel Bilgi" adlı kitabından eserin analitik yöntem konusuyla ilgili birçok incelemeden çıkardığı eklektik neticelere görsel algı ve işleyişine yönelik aşağıda belirtilen önerileri çıkarmıştır.

- Tüm görsel yaşantılar ve deneyimler bireysel yorumlara açıktır.
- Algılanmış imge içeriği, amaçlanmış imge içeriğinden farklıdır.
- Çok basit resimler bile çok farklı çağrışımlara neden olabilir.
- Temel öğeler takımından üslupları birleştirmelerle tamamen farklı imge biçimleri oluşturulabilir.
- Bir resim, imge içeriğini algılamaya çok önemli bir katkısı olmaksızın yeniden farklı bir biçimde tasarlanabilir.
- İçerik, biçimden veya biçimden daha önemlidir" (Alpan, 2008:82).

Sanat eserlerinin analizi gündelik yaşamdaki diğer görsel yapılardan farklı bir içeriğe sahiptir. Eserin yapıldığı dönemin kültür yapısından sanatçının kullandığı üslup ve ifadenin biçimsel değerleri ile eserin izleyicide yarattığı psikolojik etkilere kadar görsel okuryazarlık bakışı birçok boyutu kendi bünyesinde bir arada taşır. Diğer taraftan, görsel okuryazarlık sanat eleştirisi yöntemlerinde kullanılan betimleme, yorum, çözümleme ve yargı aşamalarını da dikkate almaktadır. Eserin iletimde bulunduğu içeriklerin çözümleme yapılması, yorumlanması ve anlatımının sağlanması için görsel okuryazarlık alanı şu ana bölümler içinde analitik bir yöntemde ilerleyebilmektedir:

- İmgesel çözümleme
- Sosyolojik ve kültürel çözümleme
- Sanatsal üslup ve biçimsel çözümleme
- Göstergebilimsel ve sembolik çözümleme

- Psikolojik ve algısal çözümlene
- Edebi ve betimsel çözümlene
- Otobiyografik çözümlene
- Eleştirel çözümlene
- Teknik çözümlene
- Felsefesi çözümlene
- Metafiziksel çözümlene

Görsel okuryazarlık yukarıda belirtilen temel alanların içeriğinde bir sanat eserinin betimlenmesine yönelik etkin bir anlama ulaşılabilir. Bu alanların açılımında esere ait iletiler ve sanatçının üstü kapalı anlatmak istediği duygu ve düşüncelere bir açıklık getirilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, farklı alanlar arası anlatımın birbiriyle uyumlu ve destekli aynı zamanda mantıklı bir sunum içerisinde ilerlemesidir. Eser analizinde kullanılan alanların işlevi ve birbiriyle kurduğu diyalektik önemlidir.

2.1. İmgesel Çözümlene

Görsel okuryazarlık alanının en önemli öğelerinden biri olan imge ve onun içerdiği anlam, temsil biçimleriyle birlikte tam olarak ifade edilmelidir. Görsel okuryazarlık etkinliğinin oluşması için öncelikle sağlıklı bir görme eyleminin oluşması ve imgenin çok detaylı çözümlenmesi gerekmektedir. İmgenin zihne ulaşması ve orada tanınması ve bilinmesi daha sonra etkin bir dille aktarılması görsel okuryazarlığın en önemli etkinliğidir. Buradan “bilme etkinliğine” (İng. cognition) katkısı olan “imge” okumanın aşamaları kültürel ve psikolojik tanımlamaları beraberinde getirmektedir. İmgenin aktardığı düşünsel ve duygusal mesajın alınması ve eser hakkında bilme etkinliğinin oluşması (enformasyonun üretim) sürecinde eserin ana teması detaylandırılır.

2.2. Sosyolojik ve Kültürel Çözümlene

Eserin yapıldığı döneme ait sosyolojik ve kültürel yapının özelliklerini belirten aşamadır. Dönemin geçtiği zamanda siyasi ya da toplumsal olayların bu bölümde eserle ilişkisi kurulur. Ayrıca, toplumun tarihi geçmişi ve kültürel değerleri bu aşamada incelenerek eserin sosyolojik

boyutları çıkarılır. Sanat eserini akıp giden toplumsal ve kültürel hayatın bir parçası olarak görmek eleştirmek ve yorumlamak için görsel okuryazar bu noktadan anlatımı yürütebilmesi gereklidir. Eserin içinde bulunduğu toplum yapısı ile aktardığı sosyolojik mesajlar arasında ilişkiler görsel okuryazar tarafından analiz edilir. Bununla birlikte kültür değerlerinin içinden çıkan eser kendi içeriğinde sosyal bir derinliği her zaman barındırır. Görsel okuryazar, sosyal yaşamın tüm yönleriyle ve bireyden kitleye toplumun gündelik hayat biçimlerini inceler.

2.3. Sanatsal Üslup ve Biçimsel Çözümleme

Üslup ve biçimsel çözümleme aşamasında eserin özgün sanatsal değerleri ve ifadeye yönelik özellikleri detaylı olarak belirtilir. Sanat akımların yarattığı etkiler ve döneme vurgu yapan sanat ekoller tüm yönleriyle açıklanır. Üsluplara ait sanatsal biçimin sahip olduğu ifade nitelikleri bu bölümde eser üzerinden incelenir.

2.4. Göstergebilimsel ve Sembolik Çözümleme

Göstergebilim yöntemlerinin uygulandığı bu bölümde imge ve sembollerin anlamları ve kompozisyon içindeki metaforik bağlamları tüm yönleriyle açıklanır. İmgelerin sahip olduğu gösterge alanları ve bunların temsil biçimleri literatür tarafından kabul edilmiş ve bilinen özellikleri ile yorumlanır.

2.5. Psikolojik Çözümleme

Eserin iletimde bulunduğu ya da yansıttığı duygusal ve psişik algılama değerlerinin yorumlandığı alandır. Genellikle, eserin izleyiciye yansıttığı psikolojik yansımaları yorumlamaya çalışılması bu bölümde gerçekleşir. Sanatçı eserindeki imgelere ve kompozisyona yüklediği biçimlerin ruhsal etkileri ve duygusal algıları görsel okuryazar etkileyici biçimde betimlemek zorundadır. Eserin içerdiği psikolojik ve ruhsal ifadenin açıklanmasında genellikle, Sigmund Freud, Gustav Jung ve Lacan gibi Psikanaliz araştırmacıların bilimsel kuramlarından yararlanılır.

2.6. Edebi ve Betimsel Çözümleme

Ebedi betimleme, görsel okuryazarlık alanının eser hakkında anlatımına yardımcı olması amacıyla roman, hikâye, şiir, deneme yazısı gibi edebiyat eserlerindeki anlatım biçimleriyle ilişki kurarak ve örnekleme yaparak etkin bir yorumlama yaratma durumudur. Bu aşamada görsel algılama deneyimlere tabi izlenimler betimlenir. İnsanı dış dünyada gördüğü ve algıladığı görsel

biçimler, zihninde değerlendirilip hafızasına yerleştirilirken iki şey öne çıkmaktadır. Kişisel deneyim ve gözlemler. Betimleme kısmında farklı yazarların romanlarında veya şiirlerinde geçen anlatımdaki deneyim ve gözlemlerden yararlandığı gibi görsel okuyazar kendi yaşamına dönük kişisel deneyim ve izlenimlerini de kullanabilmektedir. Fakat betimleme aşamasında kişisel izlenimlerin aktarımına yönelik metin yazılarında dikkatli olunması önemlidir. Betimleme, zihinsel bir süreç olarak çalışmaya ilişkin bilgi toplamanın ve metin yazısı oluşturmanın bir yoludur. Dolayısıyla, görsel okuyazar verdiği betimleyici bilgi yanlış bir ifade içinde ise, bilgide ya da izlenimlerini aktarmada eksiklik varsa bu bilgilerden doğan her türlü yorum ve yargı şüpheye düşecektir. Diğer taraftan böyle bir sorunun giderilmesi ve etkin anlatımın yaratılması için farklı edebi eserlerin betimleme biçimlerinden yararlanmak ve uygun metinlerden alıntılar yapmak sağlam bir bağlam oluşturacaktır.

2.7. Sanatçı Özgeçmişine Yönelik Çözümleme

Sanatçının hayat serüveni ve yaşadığı deneyimler dikkate alınarak eserin içeriği hakkında ipuçlarının tespit edilmesine yönelik yapılan bir yöntemdir. Sanatçının özgeçmişe ait yaşam deneyimlerinin eserle olan bağlarını kuran görsel okuyazar, kompozisyon ve olayların çözümleme aşamasında bu hususa dikkat eder.

2.8. Eleştirel Çözümleme

Sanat eleştirisi, görsel okuyazarlık alanının en geniş ve kapsamlı bölümlerinden biridir. Eleştirel çözümlemede, görsel okuyazar, eser hakkında yazılmış farklı eleştiri biçimlerini karşılaştırarak bir öngörü sunar. Eleştirel sanat yaklaşımlarının yorumladığı değişik bakış açıları, eserin çözümlenmesinde ve anlatımında belirtilir. Estetik ve eleştiri üzerine yapılan eser analizinde dönemlere ait üslupların ve ifade içeriklerine yoruma dayalı yaklaşımlar üzerinden bir çözümleme getirilir. Berna Moran "Edebiyat Kuramları ve Eleştiri" adlı kitabında eserin bu konuda yorumlanmasını dört ana başlığa ayırır: Dış dünyaya ve topluma dönük eleştiri, sanatçıya dönük eleştiri, esere dönük eleştiri ve okura dönük eleştiridir. Sıtkı Erinç'in "Resim Eleştirisi Üzerine" (2004) adlı kitabında ise sanat eleştirisi şu başlıklar altındadır:

- Resmi araç olarak kullanan eleştiriler
- Resmi amaç olarak kullanan eleştiriler

- Resmi öğelere ayıran eleştiriler
- Resmi bir bütün olarak düşünen eleştiriler
- Resmi kendi otantik yapısı içinde ele alan eleştiriler
- Resmi kendi grubu içinde ele alan eleştiriler (Erinç'ten Akt, Erdiren, 2019:121).

Terry Barrett "Sanatı Eleştirmek" (2012:9) adlı çalışmasında sanat eleştiri türlerini şu başlıklar altında değerlendirir:

- Modernist Estetik ve Eleştiri
- Postmodernist Estetik ve Eleştiri
- Marksist Eleştiri
- Psikanalitik Eleştiri
- Feminist Estetik ve Eleştiri
- Çokkültürlü Estetik ve Eleştiri
- Postkolonyalizm
- Querr Teorisi

Eleştiri yöntemi, entelektüel bir birikim ve deneyim işi olarak görüldüğünden sanat alanının en zor uğraşlarından biridir. Estetik kuramlardan eserin sosyolojik boyutuna kadar güçlü bir okuma ve bakış açısı gerektiren sanat eleştirisi yöntemi görsel okuryazarlık alanını ciddi araştırmalar yapması gerekliliğinin en somut göstergesidir.

2.9. Teknik Çözümleme

Eserin biçimsel değerlerine yönelik yapılan bilgilendirme görsel okuryazar tarafından özellikle aktarılır. Teknik açıdan, eserin sahip olduğu renk, leke, doku, ton çizgi, ritim, perspektif, kompozisyon, boya, armoni gibi öğelerin açıklandığı bölümdür. "Görsel okuryazarlığın iki önemli öğesinden biri çizgi diğeri ise renktir. Çizgi akla seslenirken, renk duygulara seslenmektedir" (Leppert'den Akt. Parsa, 2007:118). Dolayısıyla, renk, çizgi ve biçimlerin uyandırdığı duygusal

ifadeler görsel okuryazarlığın temel bileşenlerini oluşturur. Bununla birlikte eserin ebatları ve kullanılan malzemelerle ilgili yapılması gereken bilgi aktarımında bu bölüm dikkate alınır.

2.10. Felsefesi ve Düşünce Yaklaşımına Yönelik Çözümleme

Eserin içeriğindeki düşüncede felsefe kuramlarından aldığı etkilerin aktarıldığı aşamadır. Sanat felsefesi açısından eserin çıkış yaptığı felsefe ve estetik kuramları anlatımda belirtilir. Bununla birlikte, klasik felsefe, idealist felsefe varoluşçuluk, yapısalcılık, modern düşünce ve postmodern düşünce gibi kuramsal düşünce yaklaşımların kaynaklık ettiği görüşler ve yorumlar eserin çözümünde ve anlatımında temel bir öneri sunmasına yardımcı olur.

2.11. Metafiziksel Çözümleme

Eserin aktardığı mistik ve metafiziksel düşüncelerin açıklandığı bu aşama, dini ve manevi ya da ezoterik kavramlarla ilişkiler izah edilir. Genellikle, gizemli nitelikler bulunan ve gerçekliğin dışındaki olayları tasavvur eden eserlerin çözümlenmesi için gerekli olan bir bölümdür. Görsel okur yazar, metafiziksel açıklamalar için bu alan hakkında araştırma yapması ve bilgi edinmesi şarttır.

2.12. Zaman ve Mekânın Çözümlemesi

Eserde zaman ve mekânın tanımlanması önemlidir. Eserin anlatımda bulunduğu kompozisyon herhangi bir zaman ve mekân algısı veriyorsa bu durum tüm özellikleriyle aktarılır. Genel açıdan klasik eserlerin mekân içine yerleştirilmesi ve olayın geçtiği zaman aralığı görsel betimlemede mutlaka açıklanır.

3. Çağdaş Türk Resmine Görsel Okuryazarlık Yöntemleriyle Yaklaşım

Günümüzde Çağdaş Türk resminde eserlerin görsel okuryazarlık alanıyla birlikte yapılan çözümleme ve anlatım biçimleri esere ait sanatsal içeriklerin daha anlaşılır ve açıklayıcı bir özellikte öğrenilmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte, görsel okuryazarlık sanatsal anlatıma yönelik metin oluşturma yöntemleriyle sanat eleştirisinden farklı olarak eserin içeriğine ve çözümlenmesine etkin bir yaklaşım getirmektedir. Eserin görsel aktarımda izleyici konumundaki birey görsel okuryazarlık yöntemiyle eserin hem okuyucu hem de anlatımcısı olabilmektedir. Bu açıdan, görsel okuryazarlık yöntemlerinin sanat eserleri üzerinde geliştirilmesi ve etkin biçimde uygulanması kültürel gelişmeye olanak sağladığı gibi aynı zamanda derin bir bakış açısının

oluşumunu yaratmaktadır. Çağdaş Türk Resminde sanatçı eserlerinin tanıtılmasında ve eserlerin sahip oldukları temaların sosyolojik ve ruhsal içeriklerinin belirlenmesinde etkin bir yöntemi ortaya koyan görsel okuryazarlık, sanat alanındaki gerekliliği her geçen gün artmaktadır.

4. Fikret Otyam'ın Eserlerinin Görsel Okuryazarlık Yöntemiyle Çözülmesi

Gazeteci, yazar, şair ve ressam olan Fikret Otyam, ortaya koyduğu eserler ve emekli olduktan sonraki döneminde kırsalda sürdürdüğü hayat ile Çağdaş Türk resminde farklı bir yer edinen sanatçılar arasındadır. 1926 yılında Aksaray'da doğan sanatçının yaşamında sanat ve gazetecilik bir arada ilerlemiş, siyaset, sosyoloji, kültür ve sanat alanlarında birbirinden farklı eserler vermiştir.

Görsel 1. Fikret Otyam, Çoban ve Sürüler, 24x29 cm, karton üzerine pastel boya, 1993.

Otyam, özgeçmişinde İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Orta Resim Bölümünde lisans eğitimini sürdürürken Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun atölyesinde eğitim alır ve aynı yıllarda gazetecilik kariyerine "Son Saat Gazetesi"nde çalışarak başlar. 1953 yılında üniversiteden mezun olduktan sonra Dünya gazetesi, Ulus gazetesi ve ardından uzun yıllar boyunca Cumhuriyet gazetesinde köşe yazarlığı ve haber yapar. Gazetecilik, Otyam'ın hayatının büyük bir bölümünü kapsasa da resim onun vazgeçilmezidir. Emekli olmaya karar verdiğinde fotoğraf ve keçe sanatçısı olan eşi Filiz Otyam ile Antalya kırsalına yerleşir. Burada resim çalışmalarına ve kitap yazmaya daha çok odaklanan sanatçı bu süreçte özellikle, Doğu Anadolu'da yaptığı gezi ve araştırmalardaki

kırsal yaşamın derin etkilerini eserlerine yansıtır. Bir halk aşığı olarak eserlerinde lekeci bir üslupta çalışan sanatçı Anadolu insanının uzun ve çileli yolculuğunu ağırlıklı olarak bu üslupla yarattığı portrelerle resmeder ([http 2](http://2)).

Fikret Otyam Anadolu ve Güneydoğu bölgesinin kırsal yaşam biçimlerini belgeleyen röportajlarla ve bu röportajlardan derlediği kitaplarla tanınmış bir gazeteci olarak resimlerinde de Anadolu insanı üzerine izlenimlerini yansıtır. İnsan, doğa ve kültür sevgisiyle yoğrulmuş resimlerindeki görsel ifadeler bir yaşam öyküsünün anekdotları biçimindedir. Doğu Anadolu halkı ve Kürtler konusunda özgürlükçü düşüncelere sahip olan sanatçı, bu bölgenin yaşam kültürünü ve zorlu hayat şartlarını kendine özgü bir biçim diliyle yansıtır. Özellikle, sanat çizgisi atölyesinde çalıştığı Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun etkilerini taşır ve Namık İsmail, Turgut Zaim gibi Anadolu'nun gündelik yaşamına ait kültürel değerlerini gösteren temalara benzer bir izlenimde hareket eder. Bu açıdan, izlenimci ve dışavurumcu akımın biçim diline yakın duran sanatçının resimlerindeki yöresel kıyafetli köy kadınları, keçiler, ceylan, at, eşek, tavus kuşları, güvercin, çobanlar, kağrı arabaları, hayvan sürüleri, bitkiler, kırsal bölge manzaraları, çatısız kerpiç evler, iğne oyaları, halı ve kilim motifleri gibi folklorik özellikler önemli bir yer tutar.

Otyam'ın resimlerin öne çıkan ve dikkat çekici en önemli vurgu, kadın imgelerindeki iri gözlerdir. Fikret Otyam'a göre "dünyada üç tane güzel göz vardır. Birincisi, Doğu Anadolu kadının gözü, ikincisi eşek sıpası gözü ve üçüncüsü ceylan gözüdür" ([http 2](http://2)). Kadın imgelerinde yöresel kıyafetler ve kafalarındaki başlıklar kültürel bir biçim değeri olarak renkli ve süslemeci bir biçimi yansıtır. Kadınların rengarenk kıyafet başlıkları, yüzlerce yılın izlerini ve ümitlerini taşıyan o iri gözleridir (Soylu, 2018:160).

Otyam'ın kadın figürlerinde bakışlar, badem gözlü benzetmesiyle yüz oranına göre abartılı büyüktür ve hüznü bir ifadeye sahiptir. Resimdeki tüm duygu vurgusu ve olay örgüsünün ruhsal etkileri kadın imgelerinin gözlerinde toplanır gibi bir algı yaratmaktadır. Otyam'ın imgelerindeki gözler, Doğu Anadolu kadınlarının ruhuna ve benliğini yansıtan en soyut ifadeye ulaşır ve bir sembole dönüşür. Sürmeli, kirpikli ve koyu renkli göz bebeklerinin yarattığı naif etki estetik açıdan güzellik, saflık ve iyilik kavramlarının bir tür biçimsel ifadesi olarak görülebilir.

Kadın portrelerinde gözlerin büyüklüğünün yanında burun ve ağız küçük olarak betimlenmiştir. Bu biçim algısı, figürlere daha saf bir duygu ve sakin bir izlenim yansıtırken imgeye çocukçu ve sevimli bir karakter vermektedir. Zaman zaman Türk halk resminde de göndermelerde bulunan bakış açısıyla, resim kompozisyonunda yer alan kadın ve keçi gibi imgeler, folklorik motifler gibi sade ve yalın bir biçimle yapılırlar ve tüm öğeler uyumlu olarak özgün bir armoniyle bütünleşir. Otyam'ın sadeliğe ve duyguya yoğunlaştığı ve biçim dilinin içten ve samimi olduğu söylenebilir.

Görsel 2. Fikret Otyam, Anne ve Kızı, 30x40 cm, karton üzerine pastel, 1996.

Otyam resimlerinde uzun ve çileli yolcuların, zorlu yaşam şartları içinde hayatını sürdüren yiğit ve mağrur insanları destansı bir anlatımla sunar. Çobanların doğayla özdeş yaşamları, keçi sürüleri, kerpiç evler, karlı dağlar resimlerin arka planında folklorik bir motif ya da yöresel bir türkünün sesi gibi ince bir duyarlılıkta belirir.

Çağdaş bir mit oluşturan Otyam, Anadolu halklarının dramatik yaşam kesitlerini kent insanının önüne serer ve hümanist bir bakış açısıyla Türkiye'nin bölgesel ve kültürel gerçekliğini hem eleştirir hem de yorumlar. Siyasi yönüyle Otyam, halkçı ve demokratiktir. Eşitlikten ve özgürlükten yana Doğu ile Batı sentezini kurmaya çalışır. Diğer taraftan kent insanı ve kırsal bölge insanını karşılaştırır, yaşadıkları sorunları ortak yönlerini sorgular.

5. Sonuç

Günümüz dünyasında hızla önemli bir alan haline gelen görsel okuryazarlık her geçen gün çoğalan ve üretilen görüntülerin yarattığı yeni görsel dile karşı bir uzmanlık alanı açmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte, görsel okuryazarlık alanının gelişmesi sanat eserlerinin çözümünde ve daha anlaşılır bir nitelik kazanmasına yardımcı olduğu görülmektedir. Eserin içerdiği temada sanatçının iletmek istediği duygu, düşünce ve konuların çözümüne yönelik uyguladığı yöntemler etkin bir açıklama getirmektedir. Diğer taraftan, görsel olarak sunulan esere izleyicinin yaklaşım biçimini ve bakış açısını güçlendiren görsel okuryazarlık alanı, sanat eserlerinin analizi için gerekli görülen bir uzmanlık alanı haline gelmektedir. Görsel okuryazarlık, eserin çözümünde uygulama yöntemleri açısından öncelikle imgeye karşı detaylı bir inceleme oluşturmaktadır. Daha sonra sanatçının yarattığı imgenin sosyolojik ve felsefe boyutlarını araştıran görsel okuryazar, resmin temasıyla imgeler arası kurduğu ilişkide anlatımı güçlendirmek için çok yönlü disiplinleri bir araya getirmektedir. Sanatçının özgeçmişinden yaşadığı toplumun kültürel yapılarına kadar duygu ve düşünce bağlamlarını yorumlama ve analiz etme görsel okuryazarın ilk aşamada izlediği bir yoldur. Daha sonraki aşamalarda, sosyolojik ve siyasi etkilerden eserde kullanılan biçimsel ifadenin nedenlerine kadar geniş bir sorgulama işlevi gören yazar, görsel dili bir tür anlatım diline dönüştürmektedir.

Kaynakça

- Balcı, F. (2020), *Sanat Eleştirisi*, 1. Basım, Paradigma Yay., Çanakkale.
- Barett, T. (2012), *Sanatı Eleştirmek Günceli Anlamak*, 1. Basım, G. Metin (çev.), Hayalperest Yay., İstanbul.
- Braden, R.A., Hortin J. A. (1982). "İdentfying the Theoretical Foundations of Visual Literacy", *Journal of Visual/Verbal Language*, Sayı 2, s. 37-42.
- Erdiren, Y. O. (2019). *Estetik Bağlamında Resim Sanatının Alımlanmasında Özgürlüğün Biçimleri*, Yayınlanmamış Dotor Tezi, İstanbul: T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eriñç, M. S. (2004), *Resim Eleştirisi Üzerine*, 1. Basım, Ütopya Yayınevi, İstanbul.
- Heinich, R., Molenda, M., Russel, J. D. (1989) *Instructional Media and New Technologies of Instruction* (Third Edition), Macmillan Publishing Company.

Hortin, J. A. (1994). Theoretical foundations of visual learning, *a spectrum of visual learning*, Englewood Cliffs, New Jersey: Educational Technology Publications, p. 5-9.

Leppert, R. (2002). *Sanatta Anlamın Görüntüsü İmgelerin Toplumsal İşlevi*, İ. Türkmen (çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Pettersson, R. (1993). *Visual Information*, Educational Technology Publications Englewood Cliffs, New Jersey 07632.

Stokes, S. (2001). Visual literacy in teaching and learning: A literature Perspective, *Electronic Journal for the Integration of Technology in Education*, Vol. No.1, p. 10-19,

Tunalı, İ. (2002). *Tasarım Felsefesine Giriş*, 1. Basım, Yapı-endüstri-merkezi yayınları. İstanbul.

Alpan, G. (2008). Görsel Okuryazarlık ve Öğretim Teknolojisi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Aralık, Cilt 5, Sayı II, s. 74-102.

Moriarty, S. (May 1996). "Abduction and A Theory of Visual Interpretation", *Communication Theory* 6:2, s. 167-187.

Parsa, F.A (2007), Görsel Okuryazarlık, Görsel Değerlendirme ve Yarama, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Dergisi, V:2, s. 111-125.

Soylu, R. (2018), Fikret Otyam Resimlerinde Üzerlik ve Nazarlık Figürlerinin İncelenmesi, *Kalemîşi Türk Sanatları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, s. 153-168.

İnternet Kaynakları

http 1: www.visualliteracytoday.org, Erişim tarihi: 21.03.2024.

http 2: www.fikretotyam.com, Erişim tarihi: 10.11.2023.

Görsel Kaynakça

Görsel 1 ve 2. www.fikretotyam.com [10.11.2023].